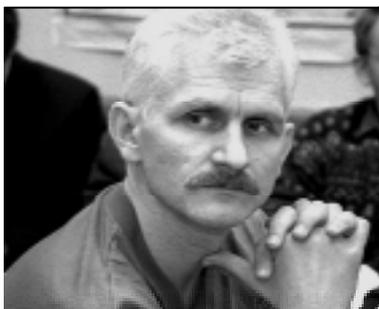

Алесь Бяляцкі

...сьвежае вока –
магутная рэч...

«Калі Бог з намі, дык хто тады супраць нас?»

Эсэ пра падарожжа ў Кракаў

У Кракаў мы ехалі да нашых сяброў французаў. Сюды іхні пералёт і наш даезд былі самымі таннымі з усіх іншых варыянтаў. Апроч таго, французскае культурнае прадстаўніцтва ў Кракаве давала памяшканьне для перамоваў, на якіх мы мусілі абгаварыць, як сказаў бы Сяргей Дубавец, “нашыя дзялы”. Ужо калі разам з Уладзем Лабковічам, юрыстам цэнтру “Вясна”, сядзелі ў купэ, ён сказаў, што на пероне бачыў некалькі знаёмых актывістаў з незалежных прафсаюзаў ды журналістаў. А недзе ў цягніку павінен быць і Вінцук Вячорка. Усе яны едуць у Польшчу з нагоды 25-х угодкаў “Салідарнасьці”.

Я заўсміхаўся, бо добрая палова з пералічаных Уладзем людзей у 80-м годзе працавала на савецкай ці партыйнай ці прафсаюзнай рабоце, альбо былі нейкімі чыноўнікамі ў міністэрствах і, мабыць, у тых гады ваўкамі паглядалі на “Салідарнасьць”, а цяпер вось едуць на сьвяткаваньні. Не ў дакор

ім, крыў Божа. Ідзе час, і людзі моцна змяняюцца. У адных верх бярэ эгаізм і прыватныя інтарэсы, у другіх – жаданьне жыць па сумленьні, не прагінаючыся. Нават дзіўна, што вось гэтых, другіх, у нашым грамадстве ўдасцаль.

У мяне ўсё было па-іншаму. У тыя часы, у гомельскім універсітэце на другім курсе, мы ўжо гаварылі паміж сабою пра тое, як добра было б, каб і нашыя працоўныя ўзняліся, скінулі камуністаў і пачалі будаваць больш гуманны, больш шчыры сацыялізм. Тады яшчэ мы верылі, што гэта магчыма, хоць і былі перакананыя, што з тутэйшымі камуністамі камунізму не пабудуеш... Прыклад палякаў быў наймацнейшым штуршком для нашай актыўнасьці і ўзорам таго, што нават у безвыходных, здавалася б, сітуацыях, можна шмат чаго дамагчыся.

А недзе ў 86-м, калі я ўжо не адзін год быў знаёмы з Вячоркам ды іншымі хлопцамі-беларусамі, Алесь Суша прысягнуў на “міктарат”, так мы называлі нашыя падпольныя сходкі, цэлую кіпу “бібулаў” – “салідарнасьцёўскага” падпольнага друку рознага кшталту: улёткі, бюлетэні. Я з захапленьнем і зайздрасцю разглядаў іх. Могучь жа! Гэтыя “бібулы” і нас падштурхнулі да таго, што мы пачалі выдаваць падпольны часопіс “Бурачок” ды антыкамуністычныя ўлёткі.

“Добра – кажу Уладзю, — у купэ нас двое, тэлефануй Вячорку, пагаворым”.

Віншук ехаў у суседнім вагоне. Ён быў здзіўлены такому суседству, бо ня ведаў пра нашу паездку, але хутка прыйшоў. П’ем піва і гаворым пра зьезд па абраньні адзінага дэмакратычнага кандыдата, які адбудзецца праз месяц, напачатку кастрычніка, гаворым пра новы ўказ Лукашэнкі, які абмяжоўвае гуманітарную тэхнічную дапамогу, маючы на ўвазе пад ёй ужо і навучальныя семінары, гаворым пра скандал, зьвязаны з радыё “Нямецкая Хваля”, якое пачынае трансляцыю на Беларусь па-расейску. Гэта абурьла беларускую інтэлігенцыю. Зьяўленьне расейскамоўнай праграмы, накіраванай на беларускага слухача за грошы Еўразьвязу – яркі паказальнік непаваротлівасьці еўрапейскай бюракратыі і абьякавасьці ды неадэкватнай ацэнкі сітуацыі ў Беларусі. Робяць, як прасьцей, як лягчэй, нібыта мы (і яны) яшчэ жывем за Савецкім Саюзам.

Затым гаворым пра хлопчаў-грузінаў з “Кхмары”, якіх напачатку хацелі проста дэпартаваць, а затым “укаталі” на пятнаццаць сутак нібыта за дробнае хуліганства ў камеры. Аднаго з іх завуць Лука. Іранізуем, што Лука ўкатаў Луку, хаця гэта зусім ня сьмешна. Мы з Вячоркам гады з тры таму разам сядзелі на Акрэсьціна за святкаваньне 25-га Сакавіка.

Яшчэ сядзіць у ізалятары Тадэвуш Гавін, заснавальнік Саюзу палякаў у Беларусі, якому, нават не выводзячы з камеры, да ягоных пятнаццаці сутак “за організацыю несанкцыянаванага сходу” дадалі яшчэ столькі ж за “хуліганства”.

Стары Кракаў.

У выпадку з грузінамі ўлады выкарысталі тую самую напрацоўку. “Вясноўцы” аднеслі ім “перадачку” і назіраюць, што будзе далей.

За грамадскімі тэмамі даведваюся і прыватную навіну, што да сямейнага жыцця Вінцука. Ягоны сын Францішак, выпускнік падпольнага Беларускага гуманітарнага ліцэю, зачыненага ўладамі два гады таму, паступіў на журфак Белдзяржуніверсітэту. Вінцук з Уладзем пагаджаюцца, што доўга ён там не правучыцца – выпруць. За апошнія два гады за арганізацыю розных моладзевых акцыяў і распаўсюд незалежнага друку Францішка затрымлівалі ўжо разоў дзесяць. Ад сутак выратаўвала ягоная непаўнагадовасць. “Няхай толькі паспрабуюць выключыць, — кажу я, — спрабавалі яны ўвесну заціснуць студэнтаў-журналістаў, якія працуюць у незалежнай дэмакратычнай прэсе, дык узьялася такая шуміха, якой кіраўніцтва універсітэту і факультэту, думаю, былі ня радыя. Выкінуць Францішка за грамадскую дзейнасць – галасу будзе яшчэ болей. З універсітэтам спыняць усялякія міжнародныя кантакты. І мы, у такім выпадку, дапаможам гэтаму”.

Размова перакідаецца на Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, які сёлета робіць першы набор студэнтаў у Вільні. Тут я больш аптымістычны, што датычыцца беларускага накірунку, які ўсё больш выяўляецца там у падрыхтоўцы студэнтаў. Так атрымалася, што ЕГУ ня можа абысціся без Беларусі. Інакш ён будзе нікому не патрэбны. Здаецца, гэта разумее і кіраўніцтва ўніверсітэту. Для трансфармацыі ад касмапалітычнай навучальнай установы, якой быў ЕГУ тут, у Беларусі, да нармальнага нацыянальнага ўніверсітэту патрэбны час. А зараз усё – і іхняе знаходжаньне ў Вільні, і зьяняцьце табу на абмеркаваньне многіх тэмаў пад час навучаньня, і ўвядзеньне ў праграму курсаў, якія былі немагчымыя ў Беларусі, і большы адсотак нармальна настроеных студэнтаў у параўнаньні з ранейшымі наборамі, і пэўная настальгія па радзіме, якая будзе лунаць у сыценах ЕГУ – усё гэта непазьбежна павінна даць свой плён.

Для нас, праваабаронцаў, заўсёды самай складанай задачай было арганізаваць дапамогу студэнтам, якія былі выгнаныя з вучобы за грамадскую дзейнасць. Добра, што іх за апошнія гады было ня так шмат. Але ж былі. У кожным выпадку ўладкаваньне такога студэнта на навучаньне ў іншую краіну вылівалася ў цэлую эпопею. Цяпер, з адкрыцьцём ЕГУ ў Вільні, гэтая праблема будзе шмат у чым вырашаная.

Вінцук глядзіць на ЕГУ больш песімістычна. Сярод выкладчыкаў і кіраўніцтва ўніверсітэту шмат прарасейскі ці касмапалітычна настроеных, якія не ўключалі беларускую праблематыку ў свае выклады і ня будуць рабіць гэта надалей, ня кажучы ўжо пра мову. Набор групы беларусістаў – гэта ня больш чым даніна неабходнасьці, каб засьцерагчыся ад крытыкі. На ўсіх іншых спецыяльнасьцях выкладаньне беларускай гісторыі, культуры, мовы і літаратуры моцна абмежаванае. Прасьцеі арганізаваць новую навучальную ўстанову, чым перарабіць ЕГУ. Ён кажа, што некаторыя праекты па альтэрнатыўным дзяржаўнаму навучаньні, але значна больш беларускія па зьмесьце і форме, будуць пачынацца неўзабаве ў Польшчы на базе польскіх ВНУ.

Я не пагаджаюся з ім. Шмат што перараблялася і зьяняецца само пад узьдзеяннем абставінаў. Як тыя прафсаюзынікі, якія едуць зараз разам з намі. Тое ж, як мне падаецца, мусіць адбыцца і з ЕГУ. Але, урэшце, час пакажа.

Цягнік спыняецца ў нейкім горадзе. Баранавічы, мяркуем мы. І якім жа было нашае здзіўленьне, калі ў купэ, цягнучы за сабой вазок на колах, літаральна ўваліўся граф Прушынскі! Некалі, толькі зьявіўшыся ў Беларусі, ён заяўляў пра гатоўнасьць стартваць у першай прэзідэнцкай кампаніі – яшчэ ў 1994 годзе. Граф быў шумны, экзальтаваны, гаваркі, хадзіў у модных замежных пінжаках, з узбітай угару сівой чупрынай, заўсёды старанна выгалены, ружовашчокі, любіў бываць на розных грамадскіх імпрэзах, выступаць з нагоды і без, хадзіў то з польскім бела-

чырвоным, то з беларускім бел-чырвона-белым сьцяжком, меў канадскае грамадзянства, а за ўдзел у апошні – сёлетняй – акцыі 25 сакавіка, арганізаванай Андрэем Клімавым, быў арыштаваны і аштрафаваны.

Энергія графа так і праявілася ва ўсе бакі. Ён ажаніўся з маладой беларускай і хутка займеў двух дзяцей. Родавы маёнтак графа, дзе ён жыў з бацькамі да 1939 году, быў на Ваўкавышчыне. Прушынскі стаў адным з нямногіх са шматлікай у свой час апалячанай беларускай шляхты, хто, як толькі сталася магчымым, вырашыў вярнуцца на Бацькаўшчыну. Усе апошнія гады ён “матляўся” паміж Манрэалем, Варшаваю і Менскам. Адвечная праблема беларусаў, пра якую пісаў у свой час Максім Гарэцкі ў аповесці “Дзьве душы”, здаецца, не абмінула і графа. А калі лічыць ягонае канадскае грамадзянства, бо пражыў ён у Канадзе добрую частку свайго жыцця, дык ён іх меў і ўсе тры.

З графам Прушынскім раней мы пачціва віталіся, бо сустракаліся там-сям на супольных імпрэзах, таму цяпер, пазнаўшы нас, ён быў вельмі ўзрадаваны “пажонднай” кампаніяй.

Граф ехаў са зьезду Саюзу палякаў у Беларусі, які адбываўся ў Ваўкавыску. З гэтай няўрадавай арганізацыяй польскай меншасці адбываўся ў нас ці ня самы вялікі скандал за апошні месяц. Калі іншыя арганізацыі, у тым ліку і “Вясну”, якія былі няўгодныя ўладам, проста зачынялі па самых розных прычынах (і такіх арганізацыяў за тры гады набралася больш за сто пяцьдзесят), дык з СПБ было складаней. Па-першае, у ім каля 25 тысячаў сяброў, а па-другое, за ім стаяла моцная падтрымка Польшчы, якая ўсе гэтыя гады дапамагала Саюзу і матэрыяльна, і духоўна. Зачыняць СПБ не выпадала. І ўсё было ціха-мірна, пакуль сёлета ўвесну на зьездзе не перабралі ляяльнага да Лукашэнкі старшыню Тадэвуша Кручкоўскага на Анжаліку Борыс, якая не залежала ад беларускіх уладаў.

Губляць “рычаг” уплыву на цэлую групу насельніцтва не хацелася, таму да справы падключылі Міністэрства юстыцыі, якое адмяніла вынікі зьезду, пакінуўшы старое кіраўніцтва. Але з гэтым не пагадзілася новае кіраўніцтва і большасць Рады. Польшча таксама пацьвердзіла, што будзе працаваць з новаабраным кіраўніцтвам, і ўсё гэта пералілося напачатку ў дыпламатычны скандал, калі беларускі і польскі бакі выкідалі з краінаў дыпламатаў аднаго за адным, і ўрэшце, калі лік стаў 3:3, польскі амбасадар выехаў “на кансультацыі”. Затым скандал разросься да міжнароднага, па гэтай праблеме сталі выказвацца краіны Еўразьвязу, аднак беларускія ўлады гнулі сваю лінію, садзячы актывістаў СПБ, ня згодных з імі, на “суткі”, беручы ўдзел у абраньні, ледзь не ў прызначэньні дэлегатаў на новы зьезд, узяўшы на сябе фінансаваньне гэтага зьезду і далейшы выхад газеты Саюзу. У сваю чаргу палякі забаранілі ўезд у Польшчу былому старшыні Саюзу, а таксама тым з кіраўніцтва, хто падтрымаў Кручкоўскага.

Мы ад “Вясны” ў сваіх каментарых польскім журналістам тлумачылі, што гэта не праблема беларускай улады з польскай меншасцю, і тут Лукашэнка ў ягоных ацэнках сітуацыі быў шчырым. Гэта праблема беларускіх уладаў увогуле з грамадзянскай супольнасцю ў краіне. Ёй патрэбная ціхая польская нацыянальная меншасць, якая б падтрымлівала праўрадавы курс, гэтаксама як і ціхая беларуская большасць, таму ідзе змаганьне з актывістамі любога плану і накірунку. Гэтак, як распраўляліся з іншымі няўрадавымі арганізацыямі, яны распраўляюцца цяпер з СПБ. Такая сутнасць сёньняшніх уладаў, якім трэба кантраляваць усё і кіраваць усімі.

Дык вось з гэтага праўрадавага зьезду і ехаў граф Прушынскі, які хацеў патрапіць туды як шараговы сябра Саюзу, каб паназіраць, ды яго не пусцілі. Як распавёў граф, дэлегаты былі “прыгнобленымі”, хваліліся ад фатографу, у касьцёле ня ўкленчвалі, а кланяліся (праваслаўнымі былі, ці што), гімнаў, як заўжды, не сьпявалі (ня ведалі словаў ці такой завяздзёнкі). Усіх журналістаў адразу пасья адкрыцца зьезду папрасілі выйсці, але было некалькі дэлегатаў, якія патрапілі на

зезд пад прымусам і з-за страху страціць працу, і потым распавялі, што выступы ішлі пад строгім наглядам гарадзенскіх ідэолагаў, на першым радзе, як менскі кантралёр, сядзеў міністр культуры Гуляка, які так і не сказаў аніводнага слова, а падлік бюлетэняў нават пры такім адборы дэлегатаў быў усёроўна сфальсіфікаваны, бо чалавек з дваццаць выкрэсьлілі ўсіх і дапісалі: Борыс. Аднак пры абвяшчэньні вынікаў гэтая інфармацыя была ўтоеная.

Граф на беларуска-расейскай трасянцы з частымі ўстаўкамі “калі ласка”, “калі ласка”, распавядае, як гадоў сем таму пісаў Лукашэнку, прасіў, каб аддалі ягоны маёнтак і сорак гектараў зямлі, якія ён браўся прывесці ў парадак, уклаўшы туды грошы. Але яму так нічога і не адказалі. “А зараз ужо і сам ня ўзяў бы, — кажа граф, — усяму свой час”.

“А што там цяпер?” – пытаюся ў графа.

“Праўленьне... – адказвае граф, – маю там у вёсцы знаёмых і заўсёды спыняюся ў іх. Вось вязу адтуль сьвежыя яйкі і мёд”.

Зноў пачынаем гаварыць пра палітыку, і граф робіць свае, трапныя, як на мой погляд, заўвагі: “Лукашэнка баіцца сьцяны. Калі прадпрымальнікі супраціўляліся – адступіў. Калі ж бачыць, што супраціву няма – дабіваецца свайго”.

Віншук сыходзіць, мы кладземся спаць. Ужо лежачы граф сыпле ідэямі: “Вось добрая ідэя, як можна патаемна сустракацца. Усе прыходзяць на вакзал, але квітка купляе адзін, і толькі ён ведае, куды ідзе цягнік. Усе сядаюць і едуць, і ў віжоў ужо ня будзе часу дакупіць квітку”.

Я перапыняю ягоную неўтаймаваную фантазію і пытаюся, ці ведае ён што пра свайго цёзку – беларускага паэта і адраджэнца Аляксандра Прушынскага, які пісаў пад псеўданімам Алесь Гарун. Граф кажа, што ягоны бацька, польскі пісьменьнік Ксавэры Прушынскі, пахаваны на тых самых Ракавіцкіх могілках у Кракаве, дзе і Алесь Гарун.

Я думаю пра Алесь Гаруна, вялікага лірыка і эстэта, імя якога было выкрэсьленае з беларускай літаратуры з канца 20-х аж да пачатку 90-х, бо ён быў ня іхні, “няправільны”. Ураджэнец Менску, яшчэ ў дзевяцьсот пятым годзе ён вёў прапаганду ў Сеньніцы пад Менскам, і быў схоплены паліцыяй у нелегальнай друкарні, за што яго саслалі на пажыцьцёвае пасяленьне ў Сібір, адкуль, нажыўшы сухоты, толькі ў 1917 годзе ён вярнуўся ў Менск. Выступаў за незалежнасьць Беларусі ад “маскоўскага імперыялізму, які прыбраўся ў шаты бальшавізму” і, ачоліўшы Беларускаю Вайсковую Камісію, спрабаваў фармаваць беларускія вайсковыя адзінкі, якія б змагаліся ў тых часы за незалежную Беларусь – краіну, на якую суседзі “глядзяць як на кавалак зямлі, каторы можна разабраць”.

Зараз ён не існуе для менскіх і беларускіх уладаў, хоць ня так шмат беларускіх паэтаў пачатку 20-га стагоддзя былі менчукамі – ён нарадзіўся і жыў на цяперашняй вуліцы Камсамольскай. Гэтыя ўлады свой палітычны радавод вядуць з дня ўтварэньня БССР, псеўдадзяржаўнага ўтварэньня, створанага ня дзеля патрэбаў беларускага народу, а выключна дзеля бальшавіцкай палітычнай мэтазгоднасьці, як пісаў у свой час Ленін, а то і ўвогуле ад другой сусьветнай вайны (з “лініі Сталіна”). Вось і сёньняшняя незалежнасьць Беларусі выглядае для Лукашэнкі ня больш як палітычная мэтазгоднасьць, а будзе невыгодна – здасць і вокам не міргне.

Ушаноўваць імя Алесь Гаруна ўжо будзем мы, пазьней.

“Як Вашыя малодшыя дзеці?” – пытаюся ў графа, здагадваючыся, што ў яго павінны быць яшчэ старэйшыя ад ранейшага шлюбу.

“Маюць пяць і два з паловай гады, – адказвае граф.

“А на якой мове размаўляюць?”

“Дамовіліся з жонкай, што яна будзе з імі гаварыць па-расейску, бо дзе ж ты тут у Менску беларускую мову пачуеш, а я па-польску”.

Што да графскага тытулу, думаю я, засынаючы недзе пад Брэстам, мабыць ён перайшоў да іх, і бегаюць у нас зараз па Менску два графскія нашчадкі, і будуць бегаць, калі толькі, неўзабаве, падрасшы, ня зьедуць куды-небудзь у Польшчу ці Канаду зарабляць хлеб сваім мазалём, бо граф хоць ён і граф, але, па ўсім відаць, ня надта багаты чалавек.

Перад Брэстам па купэ прайшлася праваднічка і ўсіх папярэдзіла, што, пакуль будуць мяняць колы, на тры гадзіны прыбіральні зачыняюцца. Прыйшоў беларускі памежнік, сабраў пашпарты. “Граф Аляксандр Ксавер’евіч Прушынскі” – адрэкамендоўваецца наш сусед.

“Чаму яны заўсёды забіраюць пашпарты” – незадаволена прабурчэў Уладзь. А я, прагнуўшыся, падумаў пра добрае беларускае напаяўзабытае слова “памежнік”. Яно было ва ўжытку за так званай “тарашкевіцай”, пакуль у трыццатых гады не пачалі зрусіфікоўваць беларускую мову. Тады з’явілася калька – “пагранічнік”. Але яшчэ дваццаць гадоў таму, у Лельчыцкім раёне, дзе я трохі панастаўнічаў пасля універсітэту, быў калгас “Чырвоны памежнік”. Назва засталася пасля таго, як там праходзіла мяжа з Польшчай да 39-га году. Так і пісалася ў лельчыцкай раёнцы ў слупку надояў і прывагаў: “Чырвоны памежнік”.

Затым вагоны пацягнулі на замену колаў, яны заторгаліся туды-сюды, захісталіся, мы павольна паплылі ўгору. Я згадаў, як паўгады таму ўзімку, едучы на Каляды да жонкі ў Прагу, мой стары сябра, палітык і журналіст Віктар Івашкевіч, не зарыентаваўшыся, дзе ён, пад час замены колаў, пайшоў у прыбіральню, паторгаўшы ручку, вырашыў выйсці на перон і, нічога ня бачачы без акулараў, зваліўся з паўтарамятровай вышыні на асфальтавую пляцоўку. З ягонай вагою за сто кіло, яму, лічы, пашанцавала. Разрабіў сабе пяты, але застаўся жывы. Перад самым Новым годам, 31-га снежня, мы з Вінцуком хадзілі ў менскую бальніцу, куды яго прывезлі з Берасця. Віктар ляжаў на сьпіне з задранымі нагамі, пяты мелі сінюшны колер і былі прабітыя наскрозь металічнымі сьпіцамі...

89 міліметраў – розніца ў шырыні каляіны паміж еўрапейскімі рэйкамі і беларускімі, расейскімі ды ўсімі іншымі ў краінах, якія ўваходзілі ў СНД. Так, дарчы, “89 міліметраў”, назваў свой дакументальны фільм пра Беларусь малады нямецкі рэжысёр Себастыян Хенцэль. Гэта хіба што найноўшы дакументальны фільм замежнікаў пра Беларусь. Я глядзеў яго на Пражскім фестывалі дакументальных праваабарончых фільмаў.

З-за розніцы ў шырыні каляінаў мы губляем тры гадзіны і, урэшце, памяняўшы колы, атрымаўшы пашпарты, пераязджаем на польскі бок.

Тут працэдура праверкі пашпартоў паўтараецца, адзінае што польскі памежнік ходзіць з партатыўным кампутарам на баку, спраўджае пашпарты па ім, ставіць пячатку і адразу іх аддае. У графа пашпарт амаль не глядзіць. За памежнікам ідзе мытнік, пытаецца – што возьмем. Мы з Уладзем не пасьпяваем сказаць і слова, як граф дакладае: “Бутэлка вудкі, два дзесентка як і слоік меду”.

“Яйкі не можна! Пан мусі іх оддаць!” – адказвае мытнік. Граф спрабуе даказаць, што яйкі сьвежыя, вясковыя і для ўласнага спажытку. Мытнік катэгарычны: “Не!” Ён тлумачыць, што абмежаваньні на ўвоз мяса птушкі і як уведзены дзеля таго, што Польшча баіцца птушынага грыпу з усходу. Мы таксама ведаем, што ў Расіі і Казахстане зафіксаваны птушыны грып. “А ракі можна?” – пытаецца граф у памежніка. Той думае, затым адказвае, што можна. Граф расстроены, аддае яйкі і раіць памежніку іх не выкідаць. Ён ня можа супакоіцца, кажа нам: “Два разы вазіў кошык сьвежых ракаў для цёткі як успамін пра родныя мясьціны. Прапускалі. Яна мае двух пакаёвак, дык тыя ня ведалі, што з імі рабіць, мусіла сама варыць”. Сьмяецца, згадваючы, як парадаваў сваю цётку тутэйшым далікатэсам. Затым зноў сьмяецца, кажучы: “Добра што дваццаць як узяў, а ня трыццаць”. Цяпер ужо сьмяюся я, тлумачачы Уладзю на прыкладзе графа, чым песіміст адрозьніваецца ад аптыміс-

та. Першы б злаваўся і перажываў з-за канфіскаваных яек, другі ж радуецца, што ўзяў меней, чым хацеў, і таму меней страціў.

Пасья ўсіх гэтых прыгодаў мы ўжо спакойна сьпім аж да самой Варшавы.

Перад Варшавай праваднічка зноў будзіць нас, папярэдзваючы пра санітарную зону. На прыпынку “Варшава Усходняя” мы канчаткова прачынаемся і зьбіраемся, бо ехаць да станцыі “Варшава Цэнтральная” – усяго сем хвілінаў. Цягнік падыходзіць да Віслы, і мы праязджаем над ракою, углядаючыся ў яе шэрыя шырокія хвалі. Удалечыні серабрыцца ня так даўно пабудаваны гошы мост, які трымаецца на тросах, што веерам рассыпаліся над Віслай.

Заўсёды, калі праязджаю над Віслай у галаве чамусьці пачынае круціцца радок Янкі Купалы: “А ў Вісьле плавае тапелец”... У гэтых цяжкіх хвалях, якія з вышыні чыгуначнага мосту ў любую пару году выглядаюць мутнымі і непрыветнымі, здаецца, сапраўды вось-вось угледзіш намоклую ватоўку і раскінутыя рукі, якія, абдымаючы Віслу, у задумным рытме, у такт музыцы хваляў, хітаюцца туды-сюды...

Гэта быў першы верш Купалы, напісаны ім пасья спробы самага гудства ў 1930 годзе, калі пачаўся разгром беларускай інтэлігенцыі. Гэбісцкая кампанія супраць нацдэмаўшчыны закрнула сотні найактыўнейшых на той час пісьменьнікаў, навукоўцаў, шмат хто з якіх, паверыўшы савецкай уладзе, прыехаў з-за мяжы “будаваць беларускі дом”. Арышты, допыты, ссылкі сяброў і знаёмых, тых, хто шчыра працаваў дзеля Беларусі, давялі Купалу да паняверкі і адчаю, да спробы нажом у жывот паставіць кропку ў сваім жыцці. Не ўдалося. Яго выхадзілі. Затое атрымалася трохі пазней у акадэміка гісторыка Усевалада Ігнатоўскага. Гэта, праўда, не дапамагло ягонай сям’і. Усё роўна ў 38-м двух ягоных сыноў расстралялі, а жонку саслалі ў лагеры.

А што да Купалы, дык, мяркую, менавіта тады ён памёр як паэт-прарок. Ён пераўтварыўся ў літаратурнага зомбі. Камуністы гэтаму дапамаглі. У той час важны камуніст Ульянаў пісаў важнаму камуністу Рыскіну: “Мы всячески старались на него воздействовать – стараясь изолировать его от влияния жены и заставляя его высказаться или написать стихи (процесс Громады – террор в Польше, коллективизация и т.д.), так как это имело политический эффект не только у нас, но и в Западной Белоруссии”.

Вось Купала і напісаў:

Балое панская Варшава,
Бы дзень скананьня хмелем хмеліць...
А Вісла пеніцца крывава,
А ў Вісьле плавае тапелец.

Як заўсёды ў Купалы, верш зроблены выдатна. Гэтае “бы дзень скананьня хмелем хмеліць” аж зьвініць як напятая цецва лука! А вобраз крывава ўсьпененай Віслы, дзе “плавае тапелец” – аж мароз па скуры ідзе...

Цётка Уладзя Станкевіч, жонка Купалы, малайчына, мабыць пасылала тых камуністаў па-простаму, вельмі далёка, таму і спрабавалі Купалу ізаляваць ад яе. Сёлета ў Менску гарадскія ўлады разбурылі дом-асабняк, дзе пасья вайны жыла і памерла яна, адраджэнка, пісьменьніца, адна з заснавальніц беларускай педагогікі, верны сябра і памочнік Купалы. Дом, дзе яна жыла з пляменьніцай Купалы, дзе пачынаўся стварацца музей Янкі Купалы, дзе перабылі дзясяткі беларускіх пісьменьнікаў. Як зьнішчалі ўлады ўсё беларускае цягам апошніх двух стагоддзяў, гэтак і працягваюць далей...

Мы выходзім на “Варшаве Цэнтральнай”, разьвітваемся з графам Прушынскім. Зранішняга варшаўскага цягніка пасажыры, як зазвычай, выходзяць сонныя і з гэтай прычыны ня надта гаваркія. Усе знаёмыя беларусы спакваля разбрыдаюцца па розных маршрутах, а мы ідзем купляць квітку да Кракава. У галоўнай зале вакзалу, дзе знаходзяцца касы, кавярні, газетныя і сувенірныя шапікі, сьпяць на рэдкіх лаўках

бамжжы, бачу двух доўгіх паліцыянтаў у барэтах на амерыканскі манер і з прышпіленымі на баку дубінкамі. Ізноў у галаву прыходзіць Купала:

Па вуліцах п'яных Варшавы
Снуюць прастытуткі і франты.
У думках аб рэзнях крываваых
Шабелькамі звоняць сяржанты.

Гэта ўжо 38-ы год. Гэта не Багдановіч з ягонай любоўю да Вільні, гэта Купала з нялюбоўю да Варшавы.

А я Варшаву люблю. Мабыць за тое, што яна нагадвае Менск. Беларусу ў Варшаве ані на каліва ня трэба прыстасоўвацца. Псіхалагічна мне тут вельмі лёгка. Адчуванні – такія самыя, што і ў Менску, як станючыя, так і адмоўныя. У маляўнічых гарадах, такіх як Кракаў ці Прага, добра бываць часова, а калі ты дваццаць гадоў пражыў у Менску, дык хочацца на штодзень ужо чаго-небудзь падобнага.

Праз гадзіну мы ўжо ў хуткім цягніку Варшава-Кракаў. А я зноў думаю пра Купалу, пра ягонае ўменне, якое развілося пад канец жыцця, калі ўжо не было чым дыхаць, ствараць фантазмагарычныя постмадэрнісцкія карціны з перакручанымі цэламі, вурдалакамі, высалапленымі языкамі, сусветным енкам, смалой і пеклам. Як ручэй, калі наперадзе непераадольная гаць, прабівае сабе новае рэчышча, так і ён змяніўся непазнавальна, але цёк далей. У тым самым 38-м ён пісаў:

Магрыд абступілі бандыты
З Берліну і Рыму, як спруты,
І путы куюць ненасытна,
Народу свабоднаму путы.

У Прагу разбойнікаў зграя
Залезла і грабіць там нівы,
З-пад Токіо зброд самураяў
Катуе Кітай нешчаслівы.

А мы сабе сеем і сеем
Пшаніцу, і радасьць, і кветкі,
Ачышчаным сеем насеньнем
Шчаслівыя нашы палеткі.

Ізноў гэтая ягоная гульня гучаньнем беларускіх словаў. Ён сапраўды меў надпрыродны дар.

Некаторыя даследчыкі кажуць, што праз прымітывізм і непрыхаваную карыкатурнасць жыцця беларусаў пры камуністах, ён высмейваў савецкую ўладу і паказваў яе поўную нікчэмнасць. Вось жа, калі глядзець на гэта з сённяшняга дня ды нармальнымі вачыма, дык яно так і атрымліваецца. “Ачышчанае насеньне” – гэта, трэба разумець, і пра 37-ы год...

Ды гэта – калі нармальнымі. Але сёння, калі глядзіш грамадска-палітычныя праграмы беларускай тэлевізіі, дык, здаецца, трапляеш у сюррэалістычную рэчаіснасць, у каралеўства крывых люстэркаў. І паверыць гэтаму спадысподняму свеату, здаецца, немагчыма, настолькі ён неверагодна выродлівы і хлусьлівы. Але ж частка людзей шчыра верыць! Пра што ж думаў Купала тады, калі пісаў такія радкі – невядома, можа і даведаемся калі-небудзь.

Хуткасны цягнік праятае раўнінную Вялікапольшчу. Па вонкавым выглядзе людзі тут заможнейшыя за тых, што жывуць бліжэй да ўсходу. Лепшыя дамы, больш дагледжанья палі, хаця і ўсходнюю Польшчу не параўнаеш з Беларуссю. У іх пустых вёсак не відаць, усе хаты роўна заселеныя, а ў нас – паўсюль рэзрух і запустэчэнне. Узяць сярэдняю беларускую вёску з яе панылімі крывымі хаткамі, праз

адну з забітымі ваканіцамі, дзе амаль нічога новага не будзеца, і польскую, якая адбудавалася наноў літаральна за апошнія пятнаццаць гадоў: з разнастайнымі катэджамі, цэнтральным ацяпленнем і каналізацыяй. Што б там ні гарадзіла бэтэшная прапаганда, усё і так відаць.

Прыватная ўласнасць на зямлю выратавала польскую вёску, якая, дзякуючы неблагім дарогам, і зараз паміраць не зьбіраецца. Шмат людзей жывуць у вёсках і на хутарах, а ездзяць працаваць у бліжэйшыя мястэчкі і гарады. Зямля для палякаў – яшчэ не пусты гук. А ў нас раней камуністы, а зараз Лукашэнка напачатку “бесперспектыўнымі вёскамі”, а цяпер “аграгарадкамі” канчаткова дабіваюць беларускае сяло, а разам з ім і беларуса-земляроба. У зямлі няма гаспадара, яна дзічэе і робіцца ўсё болей і болей чужой.

Я праглядаю “Gazetu wyborczy”, самае масавае і аўтарытэтнае выданьне ў Польшчы. На першай старонцы артыкул пад загалоўкам “Лукашэнка адабраў Саюз”. Гэта пра Саюз палякаў у Беларусі. Апісваецца, як пад кантролем ідэолагаў і АМАПу праходзіў зьезд у Ваўкавыску. Андрэй Пісальнік, сябра дэмакратычна абранай рады, якую не прызнаў Мінюст і большасць з сяброў якой не пусцілі на гэты зьезд, сказаў: “Ня важна, якое прозьвішча ў чалавека, які цяпер стане на чале саюзу. Гэтай арганізацыяй кіруе зараз Аляксандр Лукашэнка. Але мы застанемся са сваім саюзам і будзем працаваць далей, хаця б і ў падпольі”.

Не яны першыя і, так выглядае, не апошнія. У Саюзе зьмянілі кіраўніцтва, і ён пераўтварыўся ў яшчэ адную “дзяржаўную няўрадавую арганізацыю”.

Тым часам краявіды зьмяніліся. Далей на поўдзень ад Варшавы чарадою пайшлі ўзгоркі і даліны, узараная зямля стала больш тлустай і гліністай, як у нас кажуць – хоць на хлеб намазвай. Уздоўж дарогі раскіданыя маляўнічыя дамкі, загоны яшчэ больш дагледжаныя, тут зямля багацейшая і, адпаведна, даражэйшая. Зьдзівіла, што проста пасярод загонаў, паміж бульбы і капусты часта бачныя высаджаныя разнастайныя кветкі, якія ў нас садзяць толькі ў агародчыку пры хаце, каб цешылі вока.

Сельскія пейзажы цягнуцца амаль да самага Кракава, палі, якія зьбягаюць у лагчыны, хаты, якія ўзлызлы на пагоркі... А вось і старая сталіца Польшчы.

Беларусы даўно ўжо працерабілі сьцежку сюды. Пасьля таго, як Ягайла, Вялікі князь літоўскі (чытай – беларуска-летувіскі) ажаніўся з польскай каралеўнай Ядзьвігай, незлічоныя тысячы беларусаў пабывалі тут. Вучыўся ў кракаўскай акадэміі Францішак Скарына, затым жыла паэтка Цётка, вучыўся драматург Францішак Аляхновіч ды і шмат хто яшчэ. Гартаю раман “Яшка Арфанэм...” Язэпа Крашэўскага, знакамітага польскага пісьменьніка, беларуса па паходжаньні, родам з Доўгага, што каля Пружанаў, выпускніка Сьвіслацкай гімназіі і акадэміка Кракаўскай акадэміі, які хоць і па-польску, але з такім замілаваньнем і так шмат пісаў пра старажытную Беларусь. Вачыма малага беларускага хлопца ў 15-м стагоддзі, які ехаў з Вільні ў Кракаў па навуку, горад выглядаў такім: “Ужо здалёк веліч муроў і вежаў абвяшчала пра горад, якога ва ўсёй Літве не было, а калі мы цягнуліся праз Фларыянскую Брану па вуліцы да рынку, я ня мог адарваць вачэй ад адметнага краявіду, які адкрыўся перада мной. Хоць быў ужо вечар будняга дня, у горадзе было болей руху, гоману і людзей, чым у Вільні пад час гандлю і кірмашу. Дамы, хоць і было шмат драўляных, былі пабеленыя і памалываныя, аздобленыя ганкамі, слупамі, дахамі і паддашкамі, і амаль на кожным з іх быў вырэзьблены і вызалачаны які-небудзь дэвіз, які так прыцягваў мае вочы, што я ня мог наглядзецца дасхочу. Усё здавалася мне цудоўным.

І мінакі, якія хадзілі па вуліцах, цалкам адрозніваліся ад апранутых па-старасьвецку віленскіх мяшчанаў. Мы сустрэкалі нябачаную колькасць багатых, панскіх, нейкіх заморскіх і на нашыя непадобных строяў. Рыцарства конна вілося на Рынку, цягнуліся агромністыя купецкія вазы, каля дамоў ішлі мяшчане ў адзеньні, ланцугах і цудоўных каўпаках”.

Бедны Яшка, Кракаў так і ня стаў для яго родным горадам.

Мы прыехалі на старасьвецкі, пабудаваны яшчэ пад час аўстра-венгерскай імперыі вакзал, выйшлі на прывакзальны пляц, а затым, кіруючыся па ўказальніках, пайшлі ў цэнтр, дайшлі да старой гарадской вежы, а затым – да брамы і... патрапілі на Фларыянскую вуліцу, па якой ўпершыню прыехаў у Кракаў віленскі хлопец Яшка. Цяпер яна не была такой люднай, як бачыў ён яе пяцьсот гадоў таму, упоперак вуліцы віселі расьсяжкі, прымеркаваныя да ўгодкаў “Салідарнасьці”.

Было яшчэ адносна рана, турыстычны старасьвецкі цэнтр гораду, падмецены і вымыты, быў даволі пусты. На галоўным Рынку афіцыянты з кавярняў расстаўлялі вынасныя столкі і крэслы, чароды галубоў то ўзьляталі, то сядалі зноў каля помніка Адаму Міцкевічу, ярка квітнелі клумбачкі са стракатымі кветкамі, нішто не паказвала тут на канец лета.

І я згадаў, як першы раз патрапіў у Кракаў разам з Валерам Янушкевічам гадоў дванаццаць таму. Мы з Валерам і яшчэ адная дзяўчына прыехалі ў Кракаў з самага ранку, толькі пачало дзень, расьсейваўся шэры змрок летняй ночы. Валера завёў нас на зусім бязьлюдны пляц на Рынку. Было па-летняму цёпла, навокал ціха стаялі старажытныя камяніцы, мы былі адныя на гэтым вялізным пляцы, тры чалавечкі ў, здавалася, вымерлым горадзе. Мы памылі твары і нават пачысьцілі зубы каля вялікай старадаўняй калонкі яшчэ з аўстрыйскіх часоў. Затым Валера паказаў нам помнік Міцкевічу, які ён ведаў ужо дасканала, бо зусім нядаўна зьяпіў, адліў і паставіў у Наваградку свайго Міцкевіча, як на мой погляд – ня горшага за кракаўскага.

Я згадаў маладога Валера, ягоны спакой і ўнутраны гонар за зробленае. Валера распавядаў, што Міцкевіч ніколі нават ня быў у этнічнай Польшчы. Наваградчына, Віленшчына – вось крыніца ягонага паэтычнага натхненьня і любові да радзімы.

Валера вадзіў нас да табліцы, умураванай у брук, якая сьведчыць пра тое, што з гэтага пляцу на Рынку ў 1794 годзе адзін беларус – Тадэвуш Касцюшка пачынаў змаганьне з расейскай і аўстрыйскай імперыямі супраць акупацыі Рэчы Паспалітай.

Дзіўная рэч, набліжаючыся да Кракава і адыходзячы ад яго, мы заўсёды знаходзімся недзе ня так ужо і далёка, нават і самі не падазраючы пра гэта.

Мы пайшлі ў адную з бакавых ад Рынку вулічак шукаць кавярню, да прызначанай сустрэчы быў яшчэ час. Знайшлі адчыненую ўжо кавярнянку, сядзім у дворыку, п’ем каву, я гартаю ўкладыш у “Gazetu wyborczy”, які распавядае пра першы страйк на гданьскай верфі, “сточні”, як кажуць палякі, імя У. Леніна. Журналісты спрабуюць дакладна, без залішняга рамантызму і пафасу, аднавіць хаду падзеяў тых дзён. Усё гэта падаецца нечым такім няўлоўна знаёмым, хаця размова ідзе зусім пра іншы час і зусім не пра Беларусь. Мне падабаецца чытаць гэты сюжэт, які немагчыма выдумаць, настолькі непрадказальна разьвівалася сітуацыя.

У маі 1980 году пасля дэманстрацыі ў Гданьску каля помніка Яна Сабескага, арганізаванай Рухам Маладой Польшчы, на якую прыйшло тры тысячы асобаў, былі затрыманыя, зьбітыя і пасаджаныя на тры месяцы ў турму два актывісты. Пасля іхняга вызваленьня ў жніўні быў арганізаваны банкет з гэтай нагоды, на якім і вырашылі распачаць страйк на верфі. Перад гэтым, як згадвае адзін з арганізатараў страйку Багдан Барусевіч, на працягу некалькіх гадоў актыўна выконваў цяжкую і няўдзячную работу, арганізоўвалі ўлёткавыя акцыі, распаўсюджвалі інфармацыю на заводах, ладзілі невялікія сімвалічныя акцыі нязгоды з камуністычным рэжымам.

З аднаго боку, страйк, які чакала ўся Польшча, быў падагрэты ўзьнятымі ў ліпені

коштамі на мяса, з другога боку, тут, здаецца, яшчэ зусім нядаўна, у 1970 годзе, быў расстраляны папярэдні страйк працоўных. Тады ў Гдыні і Гданьску загінула каля пяцідзсяці страйкоўцаў. Ніхто ня ведаў, чым можа скончыцца і гэты страйк. Пачыналі і ішлі як на сьмерць.

14 жніўня з самай раніцы трое маладых працоўных верфі пачалі раздаваць улёткі ў сваіх цэхах і заклікаць да страйку. Яны хлусілі, што застрайкавала ўжо Гдыня, такім чынам спрабавалі пераламаць страх сваіх калегаў. Падтрымлівае іх галоўным чынам моладзь. Некалькі дзясяткаў працоўных пачынаюць хадзіць спачатку па цэхах, заклікаючы іншых далучацца, а затым страйкоўцы з двух цэхаў злучаюцца і ходзяць па верфі, агітуючы іншых.

Пасля праходкі па тэрыторыі верфі да страйкоўцаў далучыліся тысячы чалавек. Дырэктар спрабуе суцішыць працоўных, але арганізатары праганяюць яго, пакуль не абралі страйкавы камітэт – размоваў ня будзе! Яны перапіняюць і заклікі ісьці ў цэнтр гораду да будынку камітэту партыі. Бо ў 70-м, калі страйкоўцы пайшлі туды і падпалілі будынак, дэманстрацыя была расстраляная. Яны разумеюць, што іхняя сіла – у масавасьці і арганізаванасьці.

Пасля абраньня страйкавага камітэту пачынаюцца перамовы з дырэктарам. Дырэктар залазіць на трактар і прапаноўвае, пакуль будуць ісьці перамовы са страйкавым камітэтам, іншым працоўным разьсыцца і працягнуць працу. Ужо адзінаццаць гадзінаў, людзі пачынаюць хістацца. І тут на тэрыторыю верфі ўбягае Лех Валенса! Ён моцна спазьніўся. Арганізатары меркавалі, што ён будзе на верфі ад шостага гадзіны з самага пачатку арганізацыі страйку. Але ніхто не вымаўляе яму, яны радыя, што ён урэшце зьявіўся. Запыханы Валенса заскоккае на трактар і зьвяртаецца да дырэктара: “Пан дырэктар памятае мяне? Я працаваў тут і быў звольнены ў 1976 годзе!” Наступае паўза. Усё. Страйк выходзіць з-пад кантролю адміністрацыі!

Але цяжкаясьцяў у арганізацыі і правядзеньні страйку было яшчэ нямала. Так, на суботу-нядзелю, праз два дні страйку, амаль усе працаўнікі разышліся па дамах, і, як згадваў пазней дырэктар верфі, у ноч з пятніцы на суботу засталася жменька страйкоўцаў, адно, актывісты, якіх можна было вывезьці з верфі на некалькіх машынах. І рэвалюцыя была б скончаная. Але ўлады пабаяліся ўжываць гвалт. Каб прадухіліць разгон, у нядзелю страйкоўцы проста на верфі арганізавалі імшу, на якую прыйшлі тысячы людзей з гораду.

Наступным крокам уладаў было амаль поўнае задавальненьне эканамічных патрабаваньняў страйкоўцаў. Але тады Лех Валенса, старшыня страйкаму, не падпісаў пагадненьне і сарваў перамовы, абвясчаючы, што страйк, які пачынаўся дзеля праблемаў працоўных верфі, перарастае ў страйк салідарнасьці з іншымі прадпрыемствамі. Тады загучала гэтае салодкае слова свабоды: “Салідарнасьць”!

27 жніўня, праз два тыдні пасля пачатку страйку, у Польшчы страйкавала ўжо 500 прадпрыемстваў, фактычна, спынілася ўся краіна, а 31-га жніўня падпісанае пагадненьне паміж урадам і страйкавым камітэтам, дзе, апроч усяго іншага, дэкларавалася магчымасьць стварэньня вольных прафсаюзаў.

Як гэта разумна, думаю я. Любая памылка прывяла б да паразы, бо ва ўладаў былі сіла, войска, зброя, і тут кожны крок страйкоўцам трэба было пралічваць сем разоў, перш чым зрабіць яго.

Масавы страйк 1990 году ў Менску, калі спыніліся амаль усе прадпрыемствы сталіцы і колькасць страйкоўцаў была ў некалькі дзясяткаў тысячаў, нашых нявоятных у гэтай справе працоўных улады залюлялі эканамічнымі абяцанкамі, і рэвалюцыі не адбылося. Бо ў таго страйку не было палітычнага кіраўніцтва, палітычных мэтаў, якія маглі б перавярнуць краіну, цалкам зьмесці старое камуністычнае кіраўніцтва і ўстанавіць дэмакратычны лад. Працоўныя тады не давяралі дэмакратычнай інтэлігенцыі, а інтэлігенцыя баялася працоўных.

Але ёсьць у гэтым і нейкая заканамернасьць, бо ў палякаў было больш вопыту,

актывісты там да гэтага страйку прафесійна займаліся агітацыяй, прапагандай і ладжаннем іншых розных акцыяў. Былі сфармаваныя і актыўна працавалі колы інтэлектуалаў, якія далучылі свае галовы да разьвіцця патрабаванняў страйкоўцаў. Гэта тое самае, каб такі страйк, які адбыўся ў 1990 годзе ў Менску, распачаўся зараз, калі за гэтыя гады нарасло трохі рознага актыву. Ужо зараз, перакананы, усё так проста для ўладаў ня скончылася б.

Адчайным і сьмелым шанцуе, думаю я. А што калі б Валенса спазніўся яшчэ на гадзіну, ці калі б паліцыя ачысьціла тэрыторыю верфі ў выходныя ад страйкоўцаў? А што калі б страйкоўцам верфі адразу павысілі заробкі ў паўтары разы ці калі б былі справакаваныя якія-небудзь стрэлы з натоўпу ў паліцыю? Там былі дзясяткі, калі ня сотні сітуацыяў, якія маглі б павярнуць хаду падзеяў зусім у іншы бок. Але той, хто не рызыкуе, той не выйграе. Пэўна і раней у іх былі спрыяльныя сітуацыі, але не было такога шчасьця, як дваццаць пяць гадоў таму, у жніўні 1980-га.

Калі ж гэтая жаданая хвіліна прыйдзе да нас, думаю я, дапіваючы астылую каву.

На вуліцах пагарачэла яшчэ болей. У Кракаве яркі сонечны летні дзень, а ў Беларусі, асабліва ў паўночнай і сярэдняй, канец жніўня ўжо напоўнены сумнымі восенскімі прыкметамі. Я пражыў сваё дзяцінства і юнацтва на Гомельшчыне, і мне цэплыня жніўня бліжэй і радней да душы. Халодны Менск ніколі не захапляў мяне: для добрага самаадчування патрэбна болей цяпла.

Мы ідзем да Марыяцкага касьцёлу на Рынку, дзе прызначаная нашая сустрэча. Стаім, чакаем, схаваўшыся ў цянік з боку Марыяцкага пляцу. Французы гэта ня шведы і ня немцы, з пунктуальнасцю ў іх ня надта.

З вежы касьцёлу, вышынёй больш за 80 метраў, гучыць сігнал трубы – “гэйнал”, які, па паданні, падаў дзорца трубач, убачыўшы татарскую навалу. Але ён ніколі не даігрываецца да канца, перарываецца, маўляў, страла штогадзіну трапляе ў глотку трубачу. Мілая гарадская традыцыя, якая вылучае Кракаў з іншых гарадоў, нагадваючы пра ягоную шматвекавую гісторыю і пра мужнасць і адданасць гораду трубача, і пра мімалётнасць чалавечага жыцця, якое вось так можа перарвацца ў любую хвіліну. Кракаў, дарэчы, татары ўзялі, і ніякі сігнал тады не дапамог. Можна, гэты дзорца якраз і быў адзін з апошніх жывых кракавянаў, хто назіраў, як палымнее і рабуетца ягоны ўлюбёны горад, можа, ён трубіў з адчаю, можа, яго і дабілі пасяля таго, як Кракава ня стала, бо паспрабуй патрапіць стралой на такую вышыню, думаю я. Але легенда ёсць легенда.

Я распавядаю Уладзю нашу легенду, звязаную з кракаўскай ратушай, на самай вышыні якой гадоў сорак таму Уладзімір Караткевіч спакусіў нейкую чэшку.

Уладзя адпрошваецца ў Марыяцкі касьцёл глядзець паліхромную аздобу Яна Матэйкі і, натуральна, алтар Віта Ствожа, вялізны драўляны разьбяны алтар, лепшы за які, як кажуць, у тыя часы не зрабіў ніхто ў Еўропе. Майстра рэзаў яго дваццаць гадоў, і разглядаць шматлікія фігуркі, кожная з якіх мае вялікую індывідуальнасць, можна бясконца. Каля ўваходу ў касьцёл сядзіць цыганка з малым дзіцём на руках, просіць міласціну. А каля мяне бегае яшчэ адно цыганё, хлопчык гадоў пяці, гойдае цяжкія ланцугі, якія на каменных тумбах адгароджваюць касьцёл ад пляцу.

Французы падыходзяць хвілінаў праз дваццаць, прабачаюцца, бо двое з іх толькі што прыляцелі на самалёце і дабіраліся да Кракава з аэрапорту. Мы ўсе разам ідзем у французскі культурны цэнтр, які разьмяшчаецца зусім непадалёк, на вуліцы, якая вядзе ў бок замку. Мы знаёмімся з кіраўніком цэнтру. Як гаворыць Мішэль, кіраўнік беларускай праграмы з французскага боку, у канцы шасцідзясятых ён быў адным з лідэраў студэнцкіх хваляванняў, а затым стаў адным з вядомых інтэлектуалаў. Многія з іхняга пакалення цяпер працуюць у МЗС, у амбасадах і ў такіх вось культурных цэнтрах, тлумачыць ён. Я сьмяюся і кажу Уладзю, што

калі пастарэю, пасья перамогі дэмакратыі, хацеў бы працаваць у якім-небудзь беларускім культурным цэнтры ў Польшчы, Літве, ці ў Кіргізіі ў крайнім выпадку. Гэта будзе яшчэ ня хутка, – супакойвае мяне Уладзя.

Я тлумачу кіраўніку цэнтру, што амаль дзесяць гадоў працаваў дырэктарам літаратурнага музея ў Менску, але вымушаны быў пайсьці пасья таго, як улады пачалі закручваць гайкі ў краіне. І цяпер вось ужо восем гадоў працую, калі можна так сказаць, у праваабарончай арганізацыі. Кіраўнік з разуменьнем пасьміхнуўся мне, і я па вачах пазнаў блізкага мне чалавека. Вось так, часам, ня трэба і ніводнага слова, каб зразумець, што вы настроены на адную хвалю. Тады, у канцы шасьці-дзясятых, яны кідалі пляшкі з “кактэйлем Молатава” ў паліцыю, імкнучыся наблізіць уладу да народу і шмат чаго дабіліся гэтым, здавалася б, бессэнсоўным вар’яцкім пратэстам. Зараз мы ў сябе, у Беларусі, таксама змагаемся за тое, каб улада была набліжаная да нашага народу. І гэты агонь, які прабліскаў праз прысак гадоў у ягонных вачах, быў мне такі блізкі і дарагі. Ён даваў мне знак, як у тым мультыку пра Маўглі, што мы з табой, брат, адной крыві.

З вакна пакою, дзе будуць перамовы, бачныя касьцёл сьвятога Пятра і Паўла, дзе пахаваны ініцыятар ягонага пабудовы іезуіт Пётр Скарга, заснавальнік віленскага ўніверсітэту, выкладчык Полацкага калегіуму, ідэолаг царкоўнай вуні католікаў і праваслаўных. А трохі далей, управа, бачны адзін з самых старых касьцёлаў у Польшчы – невялічкі касьцёл сьвятога Андрэя, пабудаваны ў змрачнаватым раманскім стылі.

Мы пачынаем перамовы. Мішэль трохі ўмеє па-польску, бо вучыўся ў Кракаве год, вывучаў паліталогію, але на рускую з французскай перакладае Аляксандра – францужанка, якая вучыцца ў асьпірантуры ў Маскве, піша працу па Каўказе, езьдзіць па Інгушэціі, Кабардзіна-Балкарыі і Карачаева-Чаркесіі. Яны пазнаёмліся на тым, што вазілі гуманітарны груз дзецям Беслану, а зараз вось вырашылі чым-небудзь дапамагчы беларускай дэмакратыі і культуры.

Мы распавядаем пра агульную сітуацыю ў Беларусі: што робіцца ў культуры, у літаратуры, у мастацтве, гаворым пра задушлівую атмасферу ў краіне і маніякальнае жаданьне дзяржавы кіраваць усімі і ўсім. Скрозь парушаюцца правы чалавека, у тым ліку і ці ня самае галоўнае права – права на атрыманьне незалежнай аб’ектыўнай інфармацыі. Урэшце пагаджаемся, што найлепей было б зрабіць дакументальны фільм пра Беларусь, у чым маглі б дапамагчы нам французскія сябры. Мы прапаноўваем зрабіць яго на фоне падзеяў, якія будуць праходзіць пад час прэзідэнцкай выбарчай кампаніі 2006 году – драматычных фактаў і дынамічных сюжэтаў будзе шмат. Але засяродзіцца ў фільме трэба будзе на індывідуальных лёсах і характарах кагосьці з беларускай моладзі. Бо нішто так ня будзе вызначаць іхні далейшы лёс, накірунак усяго жыцьця, хочучь яны гэтага ці не, як падзеі наступнага году.

Я нагадваю, што ў апошняй стужцы пра Беларусь – “89 міліметрах” – паказаная розная беларуская моладзь. Там ёсьць і адзін з “зуброўцаў”, і дзяўчына артыстка-стрыптызёрка, і проста хлопец, які любіць папіць гарэлачку і папаляваць, сын Алкаева, былога начальніка турмы ў Менску, таксама былы мент, які зараз жыве разам з бацькам у Германіі, і яшчэ адна дзяўчына-журналістка з зачыненай уладамі газеты, і проста хлопцы-фасадчыкі. Рэжысёр паказаў зрэд самай рознай беларускай моладзі, зрабіў гэта прыгожа і далікатна. Большасць здымкаў зроблена ледзь не патаемна, надта не афішуючы іх. Атрымалася Беларусь, убачаная вачыма замежнікаў, шмат у чым дзіўная для іх, з сюжэтамі, якія нашыя рэжысёры можа і прамінулі б, не заўважыўшы. Сьвежае вока – магутная рэч.

Дык вось нам ня трэба паўтарацца. Наш фільм мог бы быць адно пра тых, хто ў гэты, здавалася б спакойны і стабільны для ўладаў час, плыве, як тыя стронгі, супраць плыні. На іх ставяць розныя закалоты, ловяць любым чынам, парушаючы ўсе законы,

а яны плывуць сабе ды плывуць, аж пакуль не дасягаюць пастаўленай мэты. Гэта і забароненыя рок-групы, і ліцэісты, і студэнты ЕГУ, і “зубраўцы” ды “маладафронтаўцы”, і анархісты, і проста актыўныя асобы. Наша прапанова – актыўны фільм пра актыўную моладзь.

Французы пагаджаюцца, кажуць, што нам відней. Яны просяць вызначыцца з рэжысёрам, а таксама з часам здымкаў. Улічваючы, што тло фільму – выбары, дык ён і мусіць быць знятым у першай палове 2006 году, а выйсьці адразу пасля выбараў, пакуль яшчэ будзе інтарэс да таго, што адбывалася ў гэты час.

Затым мы абгаворваем розныя тэхнічныя моманты. Грошай ня так шмат, таму нашыя партнёры прапануюць змантаваць фільм у сябе, у Бардо, дзе гэта можна будзе зрабіць бясплатна. Таксама яны бяруцца ўставіць яго ў праграму фестывалю праваабарончых фільмаў, які мае ў горадзе і рэгіёне вялікую папулярнасць і розгалас. Мы дамаўляемся на цэтры па-ангельску і па-французску, а таксама пра прыкладную працягласць фільма і розныя іншыя важныя дробязі.

За гэтымі абгаворамі ды перакладам з французскай на рускую, а часам і з польскай, калі мы з Мішэлем, захапіўшыся, каб хутчэй выказацца, пачынаем размаўляць паміжсобку па-польску, а затым перакладаем для ўсіх, праляцеў дзень.

А шостаі да нас зайшоў кіраўнік цэнтру, бо яны ўжо сканчвалі працу. Мы выйшлі на вуліцу, дзе было яшчэ сонечна, цёпла і тлумна: народ, апрануты па-летняму, цягаўся туды-сюды.

Мы вярнуліся на гандлёвую плошчу, знайшлі пусты столік з тых, што скрозь стаялі паўз старыя камяніцы, у якіх цяпер месціліся кавярні, селі і замовілі па піву. Сонца яшчэ не збіралася здавацца, сьвяціла так, што нават яркія колеры чырвонай дахоўкі, пярэстых кветак на клумбах здаваліся пабляклымі і выцьвілымі.

Мы сядзелі ў чорных акулерах, пацягвалі піва, разглядаючы натоўп, які няспынным плынным цёк туды-сюды. Якія толькі мовы можна было пачуць! Кракаў сапраўды стаў еўрапейскім культурным цэнтрам, куды сьцякаюцца, каб адпачыць і паглядзець на ягоную прыгажосць, людзі з усяго сьвету. Хуткімі порсткімі чародкамі, абчэпленыя фотаздымачамі, хадзілі японцы; сем’ямі з дзецьмі цягнуліся дзябёлыя амерыканцы; гучна гаворачы, жэстыкуючы, сьмеючыся, грамадамі хадзілі італьянскія школьнікі; са сьцяжкамі ў гідаў, каб было здалёк відаць, няспешна і дысцыплінавана, як качаньты за качкаю, слухаючы экскурсію, перасоўваліся нямецкія пенсіянеры. Тут, як нідзе, адчувалася, што Польшча ўжо незваротна стала часткаю Еўропы.

Кракаў быў у палоне турыстаў, а праз месяц, калі спадзе гарачыня і турыстычная навала, сюды зьедуцца студэнты, якіх у горадзе вучыцца больш за сто тысячаў.

Як добра, што нікуды ня трэба было сьпяшацца, штосьці рабіць, а вось так проста пасядзець, ні пра што ня думаць, а можна спакойна разглядаць народ, адчуваючы смак добрага польскага піва. Дарэчы, піва ў Польшчы – гэта асобная размова. Як на маю думку, дык толькі тады мы зможам сказаць пра Беларусь як пра адроджаную еўрапейскую краіну, калі піва ў нас будзе ня горшае за польскае. Я не кажу пра адмысловыя гатункі кшталту менскага біверу ці піва, якое робяць у Ракаўскім бровары і якое ўжо зараз не саступае нармальнаму польскаму ці чэскаму піву. Але яго мала, і яно дарагое. Няшмат хто з беларусаў увагуле ведае, што ў нас ёсць такое. А вось калі ўсе тыя “Алівары” і “Крыніцы” ды іншыя Рэчыцкія і Лідскія бровары будуць варыць адзінарнае піва ня горшае за польскае “ЕВ” (чытаецца як “эб”) ці “Тыскае”, альбо нават беластоцкае “Зубр”, і не даражэй, чым па паўдаляры за пляшку, вось тады ніхто не пераканае мяне, што Беларусь ужо не ў Еўропе.

Усе справы былі зробленыя, і мы дамовіліся сустрэцца праз пару гадзінаў, разам схадзіць на вячэру. Французы пацягнуліся ў гатэль, а мы з Уладзем і з Аляксандрай

пайшлі на Вавель. Хто быў у Кракаве і не пабываў на Вавельскім замку, лічы, што нідзе ня быў і нічога ня бачыў.

Мы вярнуліся па Гродзкай, што па-нашаму значыць Гарадзкой, зноў да французскага культурнага цэнтру, падышлі да касцёлу сьвятога Андрэя, складзенага з закуранага часам вапняку з вузкімі вокнамі-байніцамі і зайшлі ўсярэдзіну, дзе было зусім мала месца, але стаяў надзвычайнай прыгажосці алтар, выраблены ў часы сталага барока і яшчэ больш незвычайны амбон у форме чоўна. З гэтага амбону, як з чаўна, які плыў па людскім моры, некалі ксяндзы чыталі пропаведзі.

Высока ўверсе віднеліся закратаваныя хоры. Іх амаль не было бачна. Так зроблена наўмысна, бо сёстры, якія сьпяваюць з гэтых хораў штодзень, належаць да адной з самых закрытых каталіцкіх кангрэгацыяў сясьцёр Кларысак, названых гэтак у гонар сьвятой Клары, “маленькага саджанца, пасаджанага ў гонар сьвятога Францішка”. Пасьлядоўніца сьвятога Францішка, яна пакінула ў спадчыну сваім законным сёстрам “прывілей убоства, агіду да сьвету і любоў да Бога”. І вось ужо васемсот гадоў, наследуючы яе заветы, сёстры-кларыскі не паказваюцца на людскія вочы, робяць гэта толькі ў выпадку крайняй неабходнасьці, праводзяць сваё жыцьцё ў самоце і ў малітвах. Дзіўна, што пасярод Кракаву, сярод гэтага шматтысячнага тлуму турыстаў і студэнтаў, сярод спрэс тэхналагізаванага сьвету, забітага камутарамі і сотавымі тэлефонамі захавалася маленькая выспачка цішыні і спакою, агорнутая з усіх бакоў высокімі мурамі, зацемненая старадаўнім мутным шклом і засе-неная густымі кратамі.

Мы падышлі да Вавелю, прайшлі паўз чалавека, апранутага ў вялікага зялёнага дракона. Дракон – сімвал Кракава. Пачуўшы, што мы гаворым з Аляксандрай па-руску, чалавек-дракон спытаўся, адкуль мы. Калі мы казалі, што з Менску, пахваліўся, што ў яго ў Менску жыве знаёмая дзяўчына. Дракон прайшоўся з намі, штосьці распавядаючы пра яе, у тахт ягонай хады сьмешна калываўся вялікі зялёны хвост.

Мы няспешна ўзьняліся на Вавельскую гару – старадаўняе сэрца Кракаву, уваходзім на пляц Каралеўскага палацу, прамінуўшы браму з надпісам на ёй па латыні. Аляксандра перакладае: “Калі Бог з намі, дык хто тады супраць нас?” Я цягну ўсіх да Кафедральнага сабору, бо музеі ў каралеўскім палацы ўжо зачыненыя ды і не было б ужо сілаў сёньня іх глядзець. Увесь Вавель забудаваны гатычнымі і рэнесансавымі будынкамі. Кафедральны сабор таксама ў перапляцены гатых стыляў. Цэнтральны ўваход зачынены. Турысты, падышоўшы да саборнай брамы, адыходзяць.

Мы аглядаемся. З бакавога ўваходу кіношнікі выносяць сваю апаратуру, скручваюць кабелі, разьбіраюць падсвятку. Мабыць дзеля іх сабор зачынены для наведвальнікаў. Тым ня менш, пераступаючы кабелі, заходзім усярэдзіну. Ніхто не зьвяртае на нас увагі, і мы ідзем напачатку да белага мармуровай грабніцы сьвятой Ядзьвігі, каралеўны аб’яднанай ужо Рэчы Паспалітай, а затым да старадаўняй грабніцы нашага вялікага князя Ягайлы – у праваслаўі Якава, а пасьля Крэўскай уніі ахрышчанага ў каталіцтве на імя Уладзіслаў, мужа Ядзьвігі. Надгробак зроблены з ружовага мармуру ўжо мабыць пазней, стагоддзі ў шаснаццатым. Ён упрыгожаны выявамі, і ўсё на ім ёсьць: і вусатыя задуменыя шляхцюкі, падстрыжаныя “пад гаршчок”, і герб Пагоня, жывейшы і всеялейшы за той узор, які быў прыняты ў нас за дзяржаўны ў 92-м.

Урэшце нас заўважае адзін з касцёльных даглядчыкаў і паказвае рукой на выхад. Мы не нахабнічам, хаця вельмі хацелася б паглядзець і паказаць сваім спадарожнікам фрэскі часоў Ягайлы, якія захаваліся ў бакавых малельнях і былі выкананыя нашымі беларускімі майстрамі ў візантыйскім, незвычайным для гэтых мясцінаў, стылі. Шмат касцёлаў у малой Польшчы ў тых часы было размалявана беларускімі майстрамі, на манер цэркваў у Беларусі. У нас амаль не засталася будынкаў з

пятнацатага стагоддзя, ня кажучы ўжо пра росьпісы ў іх, а тут – ёсьць! І ў Кракаве, і ў іншых кляштарах ды касьцёлах веселяць вока перыстыя, яркія, на ўсходні манер зробленыя росьпісы.

Нас выправаджаюць, а я распавядаю, што тут, у лёхах Кафедральнага касьцёлу захаваныя ці ня самыя вядомыя палякі, у тым ліку і тыя, каго мы лічым за сваіх, беларусаў, бо яны нарадзіліся ў нас і шмат што зрабілі для славы і вядомасьці Беларусі. Тут ляжаць Тадэвуш Касьцюшка і Адам Міцкевіч.

Выйшаўшы з касьцёлу, мы распавядаем Аляксандры пра тыя дзеве душы, якія ўжо колькі стагоддзяў сядзяць ці ня ў кожным беларусе, гэтаксама як і ў нашых славурых земляках, пахаваных тут, на Вавелі. Я ўжо не кажу пра Язэпа Пілсудскага, яшчэ аднаго нашага земляка, што ляжыць тут, які ўжо ў новыя часы спачатку імкнуўся нешта зрабіць для Беларусі, а затым адкінуў сьантыменты і канчаткова аддаў сваю душу Польшчы.

Мы спускаемся да берагу Віслы, дзе з-пад чырвонага муру Вавелю тырчыць пракаветны кавалак вапняку, што кажа пра тое, што Вавель быў пабудаваны некалі на скале. Недалёка стаіць бронзавы велікаваты дракон-помнік, які раптам пыхкае агнём і палюхае навакольных турыстаў. Мы сядзем на шырокі парапёт, пад якім магутна коціцца Вісла і, асэнсоўваючы ўбачанае, грэем на вечаровым сонейку, як вераб'і.

Аляксандра пытаецца наконт дракона. Я распавядаю ёй пра прастадушнага Цмока, які жыў тут недзе непадалёк у пячоры каля вавельскай гары і быў пакараны за нішто падступным каралевічам, сынам караля Крака, заснавальніка Кракава. А далей распавядаю пра нашых беларускіх драконаў, якіх нібыта яшчэ бачылі на Блакітных азёрах, на Булдуку, у сямнацатым стагоддзі, дзе яны памерлі ад невядомага паморку.

Я кажу ёй, што з гадамі ў славянаў былі ўвогуле асаблівыя адносіны. Беларускія дзеці на ўсходнім Палесьсі яшчэ ў дзевятнацатым стагоддзі, як пісаў этнограф Часлаў Пяткевіч, якому няма ніякіх падставаў не давяраць, елі малако ў сваіх хагах з адной міскі з вузамі, якіх было поўна паўсюль. А калі тыя надта настырнічалі, дык дзеці білі іх лыжкамі па галаве, на што вузы нават і не зьвярталі ўвагі. А пра караля вужоў з залатымі рожкамі нават Максім Багдановіч напісаў верш.

Аляксандра глядзіць на мяне шырока расплюшчанымі вачыма, думае, што я жартую, а я – за што купіў, за тое і прадаю.

Мы паволі ідзем у цэнтр, зноў на Галоўны рынак. Французаў яшчэ няма. Мы сядзем за столік, замаўляем піва і глядзім, як два падшыванцы сярод столікаў няўмела выконваюць гімнастычныя фігуры. Лепшае, што ў іх атрымліваецца, дык гэта стаяць на руках. Затым яны абыходзяць столікі, зьбіраюць заробленыя грошы. Сярод мінакоў на вуліцы носіцца хлопчык-малеча з мячыкам, кідае яго ўгару і стараецца злавіць. Дарослыя, якія ідуць у два бакі, часам дапамагаюць яму, але ніхто не выказвае незадавальненьня. Бацькі хлапчука сядзяць побач з намі за суседнім столікам, зрэдку паглядаюць на яго, пра штосьці лена перагаворваюцца па-ангельску і таксама папіваюць піва.

Да нас падыходзяць польскія дзяўчаты-студэнткі, якіх французы запрасілі на сустрэчу. У іх раней, як здагадваемся мы, была нейкая сумесная культурніцкая акцыя, і з тых часоў яны падтрымліваюць кантакты. Дзяўчаты гавораць з Аляксандрай па-французску, мы з Уладзем проста маўчым, нагаварыўшыся за дзень дасхочу.

Урэшце прыходзяць нашыя партнёры, мы ідзем вячэраць у кавярню, дзе столікі стаяць проста ўсярэдзіне глухога двара. Сыцены навокал абвітыя густым плюшчам, лісьце якога цьмяна пабліскае ад агню сьвечак. Уверсе праглядаецца лапак неба з

зоркамі, трое дзяўчат граюць на флейце, віяланчэлі і гітары і сьпяваюць штосьці сваё, здаецца, на сумныя матывы Высоцкага. Як гэта недасяжна далёка ад усяго!

Затым мы ідзем у гатэль. Праходзім слаба асьветленыя, старыя, даўно не рамантаваныя будынкі. Дзеці сядзяць на вузкіх тратуарах, не разыходзяцца, граюць у свае гарадскія асфальтавыя гульні. Адзін з іх, пачуўшы французскую мову, цыркае нам пад ногі сьлінаю і перадражнівае: “гля-гля-гля”. Мы праходзім паўз велічэзны будынак з калонамі і байцамі-малатабойцамі пры ўваходзе. Трыццатыя гады, кажу я. Пяцідзесятыя, ня верыць Уладзя. Мы вяртаемся і спраўджаем. Шыльда перад уваходам падказвае, што будынак пабудаваны ў трыццатыя гады. Сацыялістычны стыль у архітэктуры, скульптуры быў надта папулярны ў тая часы ня толькі ў нас і ў фашыстоўскай Германіі, але і ўва ўсёй Еўропе. Як некалі я здзівіўся, калі ў Осла, у Нарвегіі ўбачыў у маленькім гарадскім скверыку гранітнага рабацягу з магутным торсам, у робе і з кайлом на плячы. Паставілі, аказваецца, яшчэ перад вайной. Вось так і тут. Мы ідзем далей і праходзім фабрычныя карпусы, пабудаваныя ў канструктывісцкім стылі таксама мабыць перад вайной, а вось і наш гатэль. Мы разьвітваемся з французамі, бо заўтра ад'язджаем рана і ня хочам іх будзіць...

А з самага ранку я апранаю шорты, абуваю красоўкі і бягу. Насупраць гатэлю разьбіты даволі вялікі парк. Я перабягаю дарогу, на дарозе ляжыць зьбітая машынаю зязюля. Я бягу паўз бюсты славытых людзей, якія стаяць каля асфальтавай паркавай сыцежкі. Мармуровыя бюсты месцамі пазелянелі. Я сьцішваю тэмп, каб паспець прачытаць подпісы на шыльдах. Той-сёй з іх для нас, беларусаў вядомы.

Вось стаіць барадаты Канстанцін Астрожскі, гэта ён разьбіў маскалёў пад Воршай і не пусціў іхняе войска далей у Беларусь.

А вось – Тадэвуш Рэйтан, наваградскі шляхціц, дэпутат “маўклівага сойму”. Гэта ён, калі дзялілі Рэч Паспалітую на гарадзенскім Сойме, лёг каля ўваходу ў залу паседжаньняў і прымусіў усіх дэпутатаў пераступаць праз сябе, сказаўшы, што лепш тут здохне, лежачы, чым возьме ўдзел у гэтым торгу.

А вось бюст ужо згаданага раней Пятра Скаргі, першага рэктара віленскага ўніверсітэту, аўтара беларускамоўных трактатаў – з адбітым і прыклееным носам.

Я прыспешваю бег, думаючы з якой нагоды яны ўсе стаяць тут, можа вучыліся ў Кракаўскім ўніверсітэце, ці жылі тут, ці проста так паставілі іх у залежнасьці ад сваіх сімпатыяў кракавяне. Дарогу мне перапаўзае вялізны, сантыметраў дзесьці удоўжкі, сьлімак, пакідаючы на асфальце мокры сьлед. Я прабягаю паўз дзвюх вавэрак – адна рудзейшая, другая цямнейшая, якія абцокваюць мяне і крутануўшыся вакол сасны некалькі разоў па зямлі ўцякаюць на другое дрэва, я бягу паўз сталую жанчыну з сабакам, у якога пластыкавая пляшка ў пашчы, якая гучна трашчыць на яго жоўтых іклах. Ранішняя сьвежасьць праганяе рэшткі сну, цёмназялёная летняя яшчэ трава вільготна блішчыць ад расы, працоўныя ў аранжавых касках пачынаюць павольна калупацца на недалёкім стадыёне.

Я выбягаю на нейкія дзіўныя пакручастыя асфальтавыя сыцежкі з сінімі знакамі з белымі стрэлкамі, якія папярэджваюць пра аднабаковы рух і бягу насуперак гэтым знакам, бягу, ня бачачы, што там, наперадзе, бягу, чакаючы нейкай неспадзяванкі: раварыста ці нават матацыкліста, які, здаецца, выедзе зараз насустрач з-за куста бэзу і ўваліць з усяго маху пярэднім колам мне ў грудзіну. Але нічога кепскага не здараецца.

Я вяртаюся ў гатэль, буджу Уладзю і іду ў душ, бо нас чакае шлях дадому, у сьцюдзёную Беларусь, а сонечна-млявы Кракаў застанецца і надалей спакусаю яшчэ не для аднаго беларуса, які любіць цяпло.

Кастрычнік 2005

